

feldts samling, eller fra Bengt Bergius' afskrifter, hvis de har været blandt de af Antivari købte breve. Deres indhold var visselig egnet til at lokke det 18. aarh.s erudite historiesnagere.

»Flertallet af Neuhaus-Brevene synes«, siger deres lærde udgiver, »at have dannet en Gruppe for sig«. Ja, da de havnede i Neuhaus, dannede unægteligt hele samlingen en gruppe for sig. Men før? Jeg ser ingen grund til at ændre mine betragtninger (anm. s. 308 f.).

Frk. S. er saa venlig at takke mig for nogle supplerende oplysninger til udgaven, som hun derpaa nævner. Andre forbigaar hun. Skyldes dette, at hun paa disse punkter er uenig med mig, burde hun i den historiske forsknings interesse have anført det.

Det gaar mere og mere op for mig, paa hvor mange punkter Christian IV.s og hans tids historie trænger til paa ny at gennemforskes. Frk. S. har ved sin udgave stillet et uvurderligt hjælpemiddel hertil til vor raadighed. Derfor fortjener hun tak.

C. O. Bøggild-Andersen.

Professor Heckscher og historikerne.

I *Svensk Historisk Tidskrift* 1947 s. 1—17 har professor emeritus Eli F. Heckscher skrevet en afhandling »*Ekonomisk historia och dess gränsvetenskaper*«.

Forfatteren citerer først Karl Marx's bekendte udtalelser fra »*Zur Kritik der politischen Oekonomie*« om, at det materielle livs kulturform betinger den sociale, politiske og åndelige livsproces. Derefter går han med udgangspunkt i Claphams bemærkning om, at den materialistiske historieopfattelse ikke i sig selv udgør nogen nogen tolkning af de økonomisk historiske forløb over til at rubricere Arup og mig som to historikere med stærk orientering i »denna riktning«. Jeg skal se bort fra, med hvilken ret Heckscher kan karakterisere Arup som materialistisk historiker, men jeg tror ikke, Arup vil protestere, når forfatteren påstår, at hvad der først og fremmest interesserer ham og mig er »politiken«. Derimod kan jeg under ingen omstændigheder gå med til Heckschers næste påstand, at historien efter den gængse opfattelse i den bås, han har anbragt mig, kun skal omfatte samfundsforeteelser, som kan forklares ud fra økonomien, men ikke denne selv. Heckscher slutter dette kapitel med at fastslå, hvor store fejltagelser historikerne har begået, når de kommer ind på et område, de ikke behersker, nemlig det økonomiske.

Professor Heckscher vender sig derefter mod nationaløkono-

mien og gør opmærksom på, i hvor høj grad denne disciplin, den mest teoretisk opbyggede af »människa- eller kulturvetenskaperna«, trænger til økonomisk historie. Forfatteren fremhæver her den fare, der ligger i de abstraktioner, der hører denne videnskab til, historikeren ville vel kalde det at se bort fra de historiske kendsgerninger. Dernæst fremhæver H., at kildekritikken har andre opgaver på den økonomiske histories område end på den »vanlige«, han mener hermed navnlig det politisk-diplomatiske felt. Efter en kritik af Seignobos' bog om den historiske metode anvendt på de sociale videnskaber og en rosende omtale af Heckschers store lærer Harald Hjärne — alt, hvad H. har berøring med, er »stort« — kritiserer H. med rette visse postulater, fremsatte af økonomerne Th. Rogers og J. M. Keynes. Så følger med henblik på det, H. opfatter som det centrale i den økonomiske historie, de økonomiske forandringer, en meget smigrende omtale af H.'s elev Arthur Montgomery, dernæst nogle bemærkninger om tilstandsanalyser, og så, belyst ved en række eksempler hvilke fejl, der klæber sig ved »en hel litteratur« der udgiver sig for at være økonomisk, men i virkeligheden intet har med økonomisk historie at gøre.

Herunder lykkes det Heckscher at nedlægge en række forskere. Først affyres en salut mod de tyske historikere for deres behandling af byernes opståen — og i forbindelse dermed et venskabeligt nik til Sombart, som dog naturligvis har sine store fejl, derpå en karakteristik af lavshistorikerne efter samme recept med al anerkendelse af Gunnar Mickwitz, om hvem Heckscher beskedent anfører, at problemstillingen er hans og ikke Mickwitz'. Så kommer turen til mig, der noget overraskende angribes i denne forbindelse for min for fremtrædende placering af »dominium maris Baltici« i »Dänische Wirtschaftsgeschichte«. Her kan Heckscher iøvrigt have ladet sig vildlede af bogens kapitelinddeling, idet jeg udtrykkelig anfører andetsteds, at den produktive anvendelse af landets naturlige hjælpemidler er grundlaget for velstand (s. 114), men hvad, en pølse mere eller mindre i slagtetiden spiller jo iøvrigt ingen rolle. Dernæst nogle ord om møntpolitik, vekselkurs og handelsbalance, og så kommer vi atter til de konkrete eksempler på historikere, hvis brist på økonomisk teoretisk forståelse har fået ukrudt til at fyge ind på den økonomiske histories mark. Arup angribes, fordi han i »Dänische Wirtschaftsgeschichte« (s. 44) anlægger et urigtigt syn på en gunstig betalingsbalance. Det er dog et spørgsmål, om kritikken er slet så berettiget, som H. mener, selv om det må indrømmes ham, at Arups udtryk er uheldigt. Læser man s. 45, fremgår det, at hvad Arup nærmest vil fremhæve, er at overgangen fra naturaløkonomien til »penge«

i Danmark lettedes ved den udenlandske møntmængde, der bl. a. kom til Danmark som betaling for vor landbrugseksport. Astrid Friis er den næste, der spiddes — for en bemærkning om, at en eksportafgift på engelsk klæde var »aldeles absurd«. Derpå følger Dopsch, der i sit værk om natural- og pengeøkonomi ikke har fået fat i, at alt udbytte til syvende og sidst praktisk talt er bytte med real præstationer. Til slut behandles pengevæsenets historie, paralelmøntfod og Greshams lov, en del af kritikken er sat i forbindelse med Riksbankens historie.

Det går særlig ud over Hallendorf, men også andre mere kompetente forskere får en anmærkning, og overalt savner Heckscher den historiske analyse, undtagen bevares hos Montgomery og et par økonomer: Brisman og Davidsohn. Den strenge kritiker ender med tre spørgsmål til historikerne. De to første, om de kan løse de problemer, Heckscher har stillet — og hvorledes uden ved et fordybet økonomisk studium, må vel enhver individuelt besvare efter de kundskaber i økonomi, som han sidder inde med. Det tredje virker nærmest humoristisk. Han spørger historikerne, hvorfor de ikke kunne tolke vekselkurserne under den første verdenskrig, hvis de kan tolke dem under frihedstiden. Jeg ved ikke, hvilke specielle svenske forhold og historikere Heckscher hentyder til. At økonomerne udlægger — eller forsøger at udlægge helt moderne økonomiske foreteelser teoretisk er ikke urimeligt. Det er deres job, og historikerne kommer givetvis bag efter. At en historiker ikke skulle kunne forstå en moderne økonomisk foranstaltning eller foreteelse ud fra mere teoretisk prægede synspunkter er unægtelig en hasarderet og alt for generel påstand. Forøvrigt ved Heckscher jo udmærket godt, at den økonomisk-teoretiske tekst også kan udlægges på flere måder. Et felt, man fra historikernes side gerne helt overlader den økonomiske videnskab, er den økonomiske metrologi, hvor man opererer med ukendte historiske forudsætninger. Et afskrækkende eksempel på et sådant arbejde er det danske professorudvalgs betænkning af 1945.

Professor Heckscher kunne med lige så stor føje have rettet de samme tre spørgsmål til økonomerne, blot skulle der i 1. have stået »historisk studium« i stedet for »økonomisk studium«, og i 3. skulle »Frihedstiden« og »det første verdenskriget« være byttet om. Men Heckschers kritik har en slagside, som kommer økonomerne til gode. Skulle vi behandle økonomerne efter den Heckscherske recept, måtte vi spørge dem, om de mener, at deres kendskab til historisk kildekritik og deres historiske viden er af en sådan art, at de på forsvarlig vis kan løse en økonomisk histo-

risk opgave. Jeg vil i den forbindelse gerne have lov at fremhæve, at vi i Danmark har en glimrende økonomisk historiker, økonom af fag, prof. Aksel Nielsen, hvem Heckscher end ikke omtaler med en eneste stavelse, skønt han må anses at sidde inde med en førende position netop inden for økonomisk historie — vi har har iøvrigt også andre. Til gengæld har vi tillige økonomer, der groft forsynder sig, når de går ind på det historiske område — jeg tænker her først og fremmest på prof. Philip, hvis — på sin vis oplysende — bog om staten og fattigdommen er et oplagt vidnesbyrd om mangel på kendskab til elementær historisk teknik.

Men iøvrigt er økonomerne jo ikke gået helt skudfri, om end kritikken af dem er mere skånsom. Dybest til grund for Heckschers afhandling ligger den tanke, at den eneste virkelig kvalificerede økonomiske historiker er professor emeritus Eli F. Heckscher. Det er det, der gør, at man med ubehag indlader sig i en drøftelse med ham. Hans afhandling har intetsteds et rosende ord om andre end hans egen elev og et par økonomer, ellers er alt gråt i gråt. Det er efter min mening videnskabeligt unfair, at han ialfald ikke hos et flertal af de historikere, han har svunget krabasken over, også omtaler, hvorledes de inden for den økonomiske histories område har præstationer at opvise, som ikke lader sig udslette, fordi han kan slå ned på enkelte sorte pletter i deres økonomisk-teoretiske behandlinger. Jeg skal blot for at tage et par danske eksempler nævne Arup og Astrid Friis, der begge på den økonomiske histories område har indlagt sig fortjenester, Heckscher ikke kan fordunkle. Han må også finde sig i, at mange historikere ikke vil anerkende det snævre felt, han overlader den økonomiske historie, for hvilken både historien og økonomien efter hans system skal tjene som hjælpevidenskaber. Han kan endvidere ikke forlange, at man skal gå alvorligt ind på en principiel drøftelse af disciplinen økonomisk historie, når de meget betydelige moderne engelske og franske historikere overhovedet ikke behandles — så meget mindre, som man har indtrykket af, at hans fornemste mål er at forhindre, at præceptorstillingen i økonomisk historie ved de svenske universiteter besættes med historikere. Det er for så vidt beklageligt, som historikerne der må erkende visse økonomisk-teoretiske brist i deres uddannelse og arbejde, gerne tog en diskussion op med en økonomisk historiker med nationaløkonomisk uddannelse, for at få lagt studiet i fastere rammer.

I »Dagens Nyheter« for 27/4 1949 har professor Erik Lönnroth vendt sig mod Heckscher. Han gør det med ulyst, betinget af respekt for en »i mange avseenden mærkelig vetenskapsman i eme-

ritiålderens«. Nu må det imidlertid være slut, siger Lönnroth. Kendetegnet for en kompetent økonomisk historiker er og må være, at han kommer til rigtige og betydende resultater angående økonomiske foreteelser i forgangen tid, ikke at professor Heckscher forstår hans tankegang. Det er en definition, som jeg helt deler. Lönnroths artikel er den direkte årsag til, at jeg griber pennen nu. Heckschers afhandling er jo for så vidt også provokerende, som den henter en del af sit angrebsstof indenfor dansk historie. Han har yderligere, uden at nævne mit navn, i en anmeldelse af professor Posthumus' nederlandske prishistorie med triumf konstateret, at japansk kobber ikke er nævnt — altså er der ikke noget om al den tale, man (d. v. s. jeg) i sin tid rejste om det japanske kobbers indflydelse på verdensmarkedet i det 17. århundrede. Herpå skylder jeg altså et svar, og det vil være rimeligt at begynde hermed.

Professor Heckscher er, som så mange gange tidligere, når det gælder japansk kobber, gået i vandet. Posthumus' prishistorie omfatter foreløbig kun første bind og ikke de ostindiske auktionsvarer, idet et andet bind skal indeholde »Prijzen op de veilingen der Oost-Indische Compagnie ter Kamer Amsterdam« (s. VI) ligesom auktionsvarer i det hele er udeladt (s. XXVI). Nu ligger Japan i Østasien, hvilket Heckscher kan få konstateret ved at se på et verdenskort, og japansk kobber er derfor en ostindisk kompagnivare. Jeg skal afholde mig fra at fundere over, hvad H. kunne have fået ud af en sådan tanketorsk, hvis han havde fundet den hos en af de historikere, han ynder at skolemesterere. Japansk kobber hører netop i det store og hele til den gruppe auktionsvarer, der ikke behandles i første bind. Japansk Silke nævnes heller ikke i Posthumus' tabeller, man kunne altsaa ved at følge H. nå til den tåbelige konklusion, at der ikke indførtes japansk silke til Holland. Når Posthumus ikke har nævnt japansk kobber i første bind, skyldes det antagelig, at dets pris ikke normalt fastsattes som en engros pris på varebørsen og derfor kun forekommer med visse mellemrum i de amsterdamske Cours van negotien. Hvor store disse er, ved vi ikke endnu. Posthumus' materiale er meget ufuldstændigt og utilfredsstillende, han regner selv med kun at have ca. 3000 ugentlige noteringer af ialt ca. 12000. Posthumus' tabeller siger intet, fordi det japanske kobber i al væsentlig hører hjemme i et bind, der ikke er udkommet, og fordi han ikke har nævnt kobberet i de kurslister, hvor det findes, og som han har haft til sin rådighed. Når andet bind af den nederlandske prishistorie kommer, vil det vise sig, hvor fuldstændigt hans ostindiske materiale er. Jeg har i rigs-

arkivet i København for en årrække fundet indførselstal og priser, og det skulde være muligt ved en mere systematisk samling, end den, der præger første bind, at nå til et godt resultat. Men nok herom. Jeg kan ikke afholde mig fra at udtrykke min forundring over, at han, efter at jeg i »Scandia« har påvist 1) at den japanske kobberproduktion er op til 4 gange så stor som den svenske, 2) at det japanske kobber ifølge svenske kilder forårsagede det første prisfald i Amsterdam, 3) og at hollandske primære kilder viser korrespondens mellem priserne på svensk og japansk kobber, således at der disponeredes med køb for øje i Japan, når priserne var høje, men ikke når de faldt, fremdeles har den frejdighed at ville trylle det japanske kobber bort fra det europæiske marked, for at kunne forisætte sine teoretisk-økonomiske luftkasteller om et svensk kobbermonopol, der ikke har eksisteret, og den dermed i forbindelse stående prispolitik.

Jeg har i »Scandia« påvist, hvilke grove historisk-kritiske forseelser, professor Heckscher i sin polemik mod mig har gjort sig skyldig i. Jeg skal blot fremhæve et par enkelte. Han har således mod mine primære hollandske kilder — det hollandske og det engelske kompagnis akter — sat en ufuldstændig og uanvendelig sekundær beretning (Nachod), og han har søgt at »modbevise«, hvad mine kilder viser, nemlig at en import af japansk kobber fandt sted, ved at fremdrage historiske værker, der ikke omtaler japansk kobber (se »Scandia« XI s. 158—159). En sådan kildekritisk fremgangsmåde ville være diskvalificerende for enhver dansk eksamenskandidat.

Lad mig supplere disse eksempler på manglende metode med Heckschers behandling af en af hovedkilderne for hans egen fremstilling af kobberets historic, Erik Odhelius' beretning fra 1692. Denne anfører, at Sverige med hensyn til kobberproduktion er som en moder, og at der i og uden for Europa kun produceres lidt i forhold til Sveriges yppighed, en fuldkommen urigtig fremstilling, som Heckscher sluger rådt (Sveriges ekonomiska historia II s. 448 ff.) og bygger sine teoretisk-økonomiske betragtninger op på. En skolet historiker ville først og fremmest, når det gjaldt en særlig fremstilling af et så vigtigt spørgsmål, undersøge kildens værdi og ikke blindt stole på hr. Odhelius. Det vil med andre ord sige, gå til de hollandske primære kilder. Men professor Heckscher har overhovedet ikke undersøgt det hollandske kildemateriale. Hvis han havde gjort dette — og Sveriges økonomiske historie kan så lidt som noget andet lands behandles uden hensyntagen til de udenlandske kilder — ville han være stødt på det hollandske

kompagnis akter, der straks ville have belært ham om den vildfarelse, Odhelius svævede i. Hvis han var gået tilstrækkelig dybt til bunds, ville han helt have kasseret denne kilde. Odhelius' beretning er fra 1692. I dette år bragte en enkelt ostindisk ekspedition — altså blot en del af alle årets ekspeditionsskibe — 37,500 hollandske pund japansk »Staff-Koper« til Amsterdam, 1693 2 ekspeditioner 262,500 z , 1694 2 ekspeditioner 628,750 z og 1695 en ekspedition 353,325 z ¹. Tallene er ufuldstændige, men viser, sammenlignet med den svenske produktion — der 1690—99 beløb sig til 9,810 skp. garkobber årlig — eksporttal er endnu ikke fundne, en meget anseelig størrelse og klargør, at enhver tale om monopol er nonsens. Det skal indrømmes, at fremskaffelsen af de hollandske indførselstal er forbundet med besværligheder, som det jo ofte er tilfældet med meget historisk forskningsarbejde. Når man vil opstille en så pretentiøs teori om det svenske kobber, som professor Heckscher har gjort, må det imidlertid være en uafviselig pligt at opspore det primære materiale, inden man giver sig til at teoretisere ved et institutskrivebord. Men Heckscher har praktisk talt intet foretaget sig, og Wolontis, som har skrevet disputats inden for samme emne, har kun lige snuset til det allerlettest tilgængelige stof på professor Posthumus' institut i Amsterdam. En sådan form for økonomisk historisk forskning vil ingen forsker kunne sanktionere.

Hertil kommer så, at hans angreb på andre for at krænke den økonomiske histories »renhed« forekommer i allerhøjeste grad malplaceret på baggrund af, hvad han selv har præsteret i sin Sveriges ekonomiska historia. Han har her indblandet stats- og socialpolitiske betragtninger, hvilket strider mod, hvad han kræver af andre. Enhver, der læser bogen igennem, kan finde et utal af eksempler herpå, også militærorganisationen får en behandling, der rækker langt ud over det »økonomiske«. Sandheden er den, at Heckscher er ude af stand til at følge de baner, han afstikker for andre, hvilket ikke er nogen overraskelse for en historiker, der selv har bevæget sig på dette gebet.

Det er derfor noget svært stadig i tavshed at høre de ophøjede sandheder, professor Heckscher forkynder fra sit apostolske sæde i Stockholm. Man spørger uvilkårlig sig selv med hvilken ret han, hvis historisk-metodiske brist er så evidente, og som ikke kan

¹ Disse oplysninger stammer fra de originale indkøbssedler, der findes i konsul Åbos indberetninger fra Amsterdam i Tyske Kancelli, udenlandsk afdeling B 134, 135, 136 og 177 R.A. Sammesteds findes også originale prisopgivelser, de såkaldte »Prijs van de koopmanschappen, verkocht door d. E. E. Heeren Bewindthebberer der Oost-Indische Compagnie«.

opfylde sine egne krav, udsender den ene bandbulle efter den anden mod alverdens historikere. Ingen frakender Heckscher hans store fortjeneste som økonomisk historiker, og der kan næppe være tvivl om, at adskillige historikere har lært en del af ham. Men dermed er det også slut. Ingen vil vide at sige ham tak, fordi han ved sin fantastiske selvovervurdering og sine ensidige og monomane angreb på historikerne, hvis metode han ikke behersker eller forstår, har fort en diskussion om principer for udforskningen af økonomisk historie på afveje — en diskussion, der kunne være blevet frugtbringende både for ham og os andre.

Albert Olsen.

Økonomisk historie og professor Eli F. Heckscher.

Korsfareren professor Eli F. Heckscher er paa ny draget i ledning. I en allerede to aar gammel artikel i *Svensk Historisk Tidsskrift*¹ har han bl. a. vendt sig mod danske historikere, der som et af deres fagomraader dyrker økonomisk historie. Man befinder sig i godt selskab. Keynes og Dopsch nævnes. Lasterne er forskellige.

Korstoget vedvarer. Genmæle kan da endnu være paa plads. Ulyst kan overvindes, naar man ikke gaar eget ærinde. Man følger tilskyndelse fra den fornemme svenske historikerskole, hvortil mange baand binder. Det nye korstogs maal kendes. Svensk økonomisk historie i professor Eli F. Heckschers billede eller ingen svensk økonomisk historisk forskning.

I en ønskedrøm kan man forestille sig den udmærkede nationaløkonom, økonomiske historiker og tillige nationale svenske historiker nedsteget fra sin olympiske bedrevidens himmel til fordomsfri drøftelse af den økonomisk-historiske videnskabs mange problemer.

Virkeligheden former sig anderledes. Man gemmer den tordenkile, der har ramt en, til man en gang har god tid. Der kommer tilskyndelse udefra. Man finder tordenkilen frem. Leger lidt med den. Begynder tilsidst at fundere. Man slutter med at spørge: er det der ramtes, professor Heckschers billede af en mening, man efter hans opfattelse har udtrykt eller skulle her foreligge en fuldtræffer i centrum af en med prægnans formuleret opfattelse.

Identifikation er nødvendig. Professor Heckscher skriver:

¹ Ekonomisk historia och dess gränsvetenskaper. Svensk Hist. Tidskr. 1947 s. 1—17).